

Turecko a Európska únia

Eudmila LIPKOVÁ* – Stanislav MRÁZ**

Turkey and European Union

Abstract

Turkish efforts for the EU membership from 1963 to the 17th of Dec. 2004 were finally successful. The date of accession negotiations was set on the 3rd of Oct. 2005. Concerning geography and culture Turkey is more Asian than European country. It is possible that it becomes full EU member in next 10 – 15 years. There will be advantages for both sides. Turkey will gain advantages from its membership – after the creation of customs union with the EU in 1996, Turkey will also acquire access to the four freedoms of common market of the EU. There is also a certain threat for Turkey concerning the free movement of labour – Turkey will have only limited access to this freedom. On the other side, the EU will acquire country with great growth dynamics and with wide market. Concerning risks, we have to mention relative political instability which is to be solved before the accession to the EU.

Keywords: EU enlargement, Turkey, integration, accession aspects

JEL Classification: F15

Úvod

Ekonomická integrácia v rámci dnešnej Európskej únie prechádza od svojho vzniku procesmi rozširovania a prehĺbovania, ktoré reflektujú širšie podmienky ekonomického a spoločenského vývoja na európskom kontinente. Doposiaľ bolo uskutočnených päť rozšírení, ktoré síce znamenali pričlenenie štátov s rôznou ekonomickou úrovňou, neznamenal však zásadný posun v kultúrnych diferenciách v rámci Spoločenstva v najširšom zmysle slova.

* prof. Ing. Eudmila LIPKOVÁ, CSc., Ekonomická univerzita v Bratislave, Fakulta medzinárodných vzťahov, Katedra diplomacie a svetových dejín, Dolnozemská cesta 1, 852 35 Bratislava 5; e-mail: lipkova@dec.euba.sk

** JUDr. Stanislav MRÁZ, CSc., Univerzita Komenského, Právnická fakulta, Katedra medzinárodného práva a európskych štúdií, Šafárikovo nám. 6, 818 05 Bratislava I; stanislav.mraz@law.uniba.sk

Európske hospodárske spoločenstvo (EHS) pri svojom vzniku predpokladalo, že o členstvo sa budú uchádzať európske štáty, ktoré sú ekonomicky a kultúrne viac-menej homogénne. Možno očakávať, že v budúcnosti vývoj integračných procesov prekročí hranice európskeho kontinentu a členmi Európskej únie sa stanú i neeurópske štáty, ktoré úzko s EÚ spolupracujú. Jednou z nich je i Turecko.

Problematika vstupu Turecka do Európskej únie je v súčasnosti jednou z najdiskutovanejších tém, pretože začatie predvstupových rokovaní je po splnení podmienok touto kandidátskou krajinou veľmi aktuálna otázka. Predvstupové rokovania a prípadný následný vstup Turecka do EÚ bude mať pre Úniu nesporné d'alekosiahle ekonomické, politické a civilizačné následky, s ktorými sa nemusela vysporadúvať ani pri jednom z doterajších rozšírení, čo vedie ku kontroverznosti názorov na tento jav.

Predkladaný článok neaspiruje na d'alekosiahlu vedeckú prognózu následkov vstupu Turecka do EÚ, ale snaží sa o koncentrovaný pohľad na základné aspekty tejto problematiky. Po začatí predvstupových rokovaní si mnohé otázky, ako napríklad spoločný rozpočet EÚ a v rámci neho spoločná poľnohospodárska politika, regionálna politika EÚ či voľný pohyb pracovných síl, budú vyžadovať hlbokú analýzu následkov takého rozšírenia pre dnešné členské štáty Únie i jej celkový charakter.

1. Vývoj vzťahov Turecka s Európskou úniou

Turecko má rozlohu 779 452 mil. km², z celkového územia krajiny sa 5 % nachádza na európskom kontinente a 95 % v Ázii. Počet obyvateľov dosiahol 70,7 miliónov [1], s ročným prírastkom 1,5 % [2, s. 280].

Tabuľka 1

Základné ekonomické ukazovatele Turecka (údaje sú uvedené v %)

	1999	2000	2001	2002	2003	2004*	2005*	2006*
Rast HDP	-4.7	7.4	-7.5	7.9	5.8	9.8	6.4	5.8
Miera inflácie	64.9	54.9	54.4	45.0	25.3	10.7	8.6	6.3
Deficit štátneho rozpočtu	-11.7	-10.3	-16.0	-14.1	-11.1	-7.3	-6.4	-6.5
Celkový verejný dlh (podiel z HDP)	52.1	58.7	106.9	96.5	96.3	87.7	90.0	95.2

* Odhad.

Prameň: [4].

Turecko dosahuje HDP per capita 2 900 USD [3, s. 448], v parite kúpnej sily tento ukazovateľ predstavuje hodnotu 6 439 USD [4]. Index ľudského rozvoja dosahuje hodnotu 0,742, čo je 85. miesto v celosvetovom rebríčku [2, s. 280]. Štruktúra tvorby HDP zaznamnenáva vysoký podiel agrárneho sektora, a to až

17 %, priemysel má podiel 25 % a služby 58 % [5]. Poľnohospodárstvo zamestnáva okolo 30 % práceschopného obyvateľstva [6], je značne zaostalé. Zahraničná zadlženosť Turecka je 147 mld USD (v roku 2003) [7].

Turecko napriek štruktúrnej zaostalosti zaznamenáva vysoké prírastky HDP, v roku 2004 sa dosiahol rast okolo 10 %. Rýchle prírastky zaznamenáva i turecký export, ktorý sa mal v roku 2004 zvýšiť o 30 % [6], v porovnaní s rokom 2000 je to navýšenie až o 100 % [8]. Svetová banka považuje v súčasnosti tureckú ekonomiku za jednu z najperspektívnejších v regióne.

Napriek mnohým nespochybniteľným úspechom je ekonomický rozvoj jednotlivých provincií v krajine silne nerovnomerný. Výsledkom sú výrazné rozdiely v dosiahnutej ekonomickej úrovni jednotlivých regiónov a rozdiely v životnej úrovni obyvateľstva. Bohatšie západné provincie vykazujú 46 % priemeru EÚ a východné provincie iba 6 % priemeru HDP p. c. podľa parity kúpnej sily EÚ [9]. Rýchly rozvoj zaznamenávajú regióny veľkých miest. Rozvinutá je predovšetkým západná časť krajiny, kde je sústredená väčšina priemyselnej výroby, najmä v okolí hlavného mesta Istanbul, kde príjem na hlavu dosahuje 71 % priemeru Európskej únie [10]. Vidiek krajiny, a najmä východné provincie zostávajú zaostalé a s nízkou úrovňou vzdelania. Naštartované ekonomické reformy, ktoré vedú k hospodárskemu rastu a rozvoju, by mali umožniť rýchlu konvergenciu chudobných regiónov Turecka s priemerom EÚ [8]. Turecko so svojimi makroekonomickými ukazovateľmi predstavuje chudobnú, zaostalú ekonomiku, ktorá však vykazuje vysokú dynamiku rastu. Turecko dosahovalo v roku 2003 27 % výkonu hospodárstva Európskej únie [11].

2. Ekonomické aspekty vstupu Turecka a Európska únia

Turecko si podalo prihlášku za člena EHS v roku 1963, a súčasne podpísalo so Spoločenstvom *Asociačnú dohodu*, ktorá predpokladala i vytvorenie colnej únie. V roku 1999 na summite Európskej únie sa pozícia Turecka zmenila zo žiadateľskej krajiny na krajinu kandidátsku a 17. 12. 2004 EÚ schválila začatie predvstupových rokovaní s Tureckom.

Prvým krokom pre ekonomickú integráciu Turecka s Európskou úniou bolo vybudovanie *colnej únie*. Európske spoločenstvá (ES) odstránili tarifné prekážky pre import tureckých priemyselných výrobkov v roku 1973, t. j. desať rokov po tom, ako sa o colnej únii uvažovalo prvýkrát v dohode uzavretej v Ankare. Dobudovanie colnej únie bolo pre Turecko podmienené prijatím colných taríf platných v ES, no Turecko sa dlhý čas nemohlo s týmto problémom vyrovnáť. Turecká legislatíva bola nekompatibilná s obchodnou a priemyselnou politikou EHS. Na prekonanie prekážok pri dobudovaní colnej únie potrebovalo Turecko

niekoľko desaťročí a colná únia bola dobudovaná až v roku 1996. Znamenala úplné odbúranie bariér vo vzájomnom obchode medzi EÚ a Tureckom a zavedenie spoločnej colnej tarify voči tretím krajinám. Do roka 2001 bolo Turecko zaviazané odstrániť posledné protekcionistické dovozné clá v obchode s členskými štátmi EÚ. Krajina prevzala väčšinu legislatívy EÚ – *acquis communautaire*. V Turecku sa však doteraz nepodarilo implikovať dostatočne rigorózne opatrenia na ochranu duševného vlastníctva.

Za obdobie od dobudovania colnej únie Turecka s EÚ rýchlo rastie obrat *vzájomného zahraničného obchodu*. V rokoch 1995 – 2004 sa zvýšil objem dovozu o 272 %, pričom najväčší nárast zaznamenal dovoz spotrebného tovaru o 498 %. Absolútne najväčší podiel na dovoze však majú polotovary, ktorých podiel na celkovom dovoze predstavuje 68,76 %, čo je dané rozvojom výrobnjej kooperácie v rámci realizácie priamych zahraničných investícií. Na druhom mieste sú investičné tovary s podielom 18,1 % (pozri tab. 2).

Tabuľka 2

Štruktúra tureckého importu podľa klasifikácie BEC* (v mil. USD)

	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004
Investičné tovary	4 038	8 119	11 346	6 967	8 496	11 475	17 659
Polotovary	16 114	25 035	35 708	29 970	37 443	49 490	66 935
Spotrebné tovary	2 114	2 456	7 218	4 082	5 004	7 899	12 246
Ostatné	32	95	231	380	610	475	500
Spolu	22 298	35 705	54 503	41 399	51 554	69 340	97 341

* *Broad Economic Classification* (širšia ekonomická klasifikácia).

Prameň: <http://www.byegm.gov.tr/REFERENCES/TURKEYS-FOREIGN-TRADE.htm>.

Tabuľka 3

Štruktúra tureckého exportu podľa komodít (v mil. USD)

	1990	1995	2000	2001	2002	2003	2004
1 – poľnohospodárske komodity	3 300	4 555	3 855	4 349	4 052	5 257	6 484
i – potraviny	2 905	4 239	3 543	3 997	3 668	4 735	5 875
ii – poľnohospodárske suroviny	395	316	313	352	384	522	609
2 – ťažobné komodity	876	1 003	1 157	1 236	1 497	2 011	2 871
3 – priemyselné komodity	8 778	16 064	22 699	25 661	30 288	39 594	53 377
i – železo a oceľ	1 490	1 972	1 865	2 500	2 831	3 342	5 974
ii – chemikálie	747	890	1 243	1 367	1 523	1 893	2 563
iii – ostatné priemyselné polotovary	672	1 455	2 280	2 625	3 139	4 143	5 480
iv – stroje a dopravné zariadenia	855	2 406	5 740	7 153	8 632	12 370	18 265
v – textil	1 440	2 532	3 706	3 943	4 268	5 262	6 426
vi – odevy	3 331	6 121	6 586	6 661	8 094	9 962	11 191
vii – ostatné spotrebné tovary	243	687	1 279	1 413	1 800	2 622	3 477
4 – ostatné komodity	5	15	63	89	222	391	285
Spolu	12 959	21 637	27 775	31 334	36 059	47 253	63 017

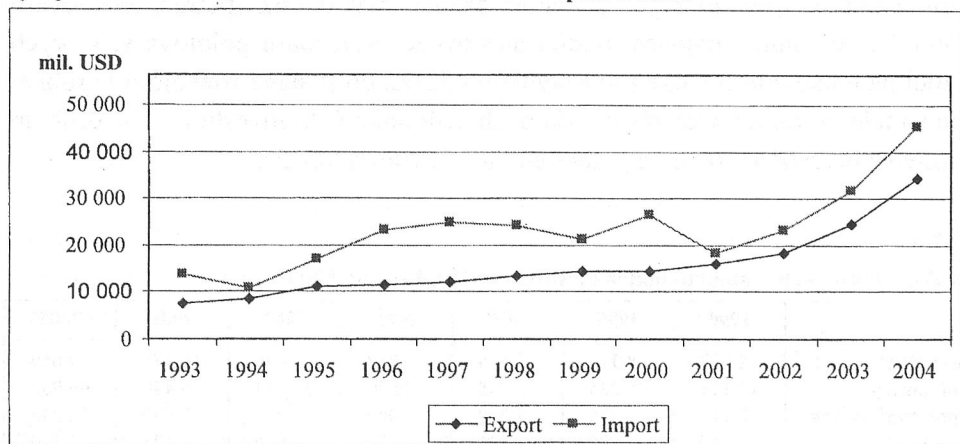
Prameň: <http://www.byegm.gov.tr/REFERENCES/TURKEYS-FOREIGN-TRADE.htm>.

Export Turecka do členských štátov EÚ za obdobie existencie colnej únie sa zvýšil o 291 %. Najväčší podiel na tureckom exporte vykazujú priemyselné komodity s podielom 84,7 %. Táto tovarová položka zaznamenala v sledovanom období aj najväčší nárast, a to až o 332 % (pozri tab. 3).

Celkove vykazuje Turecko dlhodobu deficitnú saldo zahraničnoobchodnej výmeny s EÚ, aj keď podľa štatistických údajov uvedených v tabuľkách 2 a 3 sa deficit postupne znižuje.

Graf 1

Vývoj zahraničného obchodu medzi Tureckom a Európskou úniou

Prameň: <http://www.dtm.gov.tr/ab/ingilizce/turkeyeu.htm>

Dobudovanie colnej únie má značný podiel na ekonomickom raste, pretože sa zvýšil tlak na turecké podniky, ktoré sa modernizujú a tak zvyšujú svoju konkurencieschopnosť nielen na domácom trhu, na trhu členských štátov EÚ, ale i na svetových trhoch.

Pre tureckých podnikateľov má vstup ich krajiny do EÚ zásadný význam. V posledných rokoch Turecko prijalo pravidlá hospodárskej súťaže, ktoré sú analogické ako v EÚ, štandardizovalo svoje priemyselné výrobky a viac sa otvorilo svetu. Turecký priemysel zvýšil svoju produktivitu za roky 2000 – 2003 o 35 % [8]. Výrazne vzrástla kvalita v textilnom a elektrotechnickom priemysle. Dynamicky sa rozvíja automobilový priemysel. V Turecku majú svoje filiálky také firmy, ako Daimler Benz, Renault, Man a iné. Ročne krajina exportuje 560 tisíc automobilov [8]. Vzťahy s EÚ sú pre Turecko kľúčové.

Ďalšou veľmi pozorne sledovanou a diskutovanou otázkou v súvislosti so vstupom Turecka do EÚ je *voľný pohyb pracovných síl*, ktorý by mohol Únii spôsobiť problémy. V prípade chudobného, v čase vstupu do EÚ 80-miliónového Turecka sa Únia obáva destabilizujúceho prílevu lacnej pracovnej sily na trh práce najmä západoeurópskych štátov, kde sú podstatne vyššie mzdy. V Turecku

žije veľké množstvo nezamestnaných obyvateľov alebo obyvateľov s nízkymi príjmami, ktorí by mohli masovo odchádzať za lepšími pracovnými podmienkami do EÚ. Podľa prieskumu tureckého inštitútu TNS sa chce 23 % Turkov „veľmi pravdepodobne“ vydať za prácou do iného európskeho štátu, len čo sa to vstupom ich krajiny do EÚ zjednoduší, ďalších 21 % považuje túto možnosť za lákavú. Európska únia má k dispozícii štúdie, podľa ktorých by mohli byť pracovné trhy dnešných členských štátov saturované až 18 miliónmi imigrantov z Turecka [12]. Preto mnohé členské štáty EÚ trvajú na prechodnom období na poskytnutie jednej zo štyroch slobôd jednotného trhu – voľného pohybu osôb v EÚ. Niektoré krajiny sa snažia dosiahnuť v tejto oblasti pre Turecko „trvalú výnimku“. V Turecku sa s tými názormi nestotožňujú a poukazujú na skutočnosť, že doposiaľ ani jedna krajina nemala takého tvrdé podmienky pri vstupe do EÚ. Turci pokladajú trvalé obmedzenie pracovných síl za výsostne politický problém. Nezastávajú názor, že po ich vstupe do EÚ nastane masový odlev pracovníkov z Turecka do ostatných štátov EÚ. Možno však očakávať, že Turecko vstúpi do EÚ prinajmenšom s dočasným, možno i trvalým obmedzením voľného pohybu pracovných síl, resp. toto obmedzenie sa bude môcť v prípade potreby aktivizovať.

Obava z prílevu lacnej pracovnej sily z Turecka je jedným z argumentov proti jeho vstupu do EÚ. Príklady iných štátov EÚ, ako Španielska alebo Poľska, ukázali, že takéto obavy nemusia byť opodstatnené ani v prípade Turecka. Počet obyvateľov členských štátov EÚ, okrem výnimiek, klesá. Prist'ahovalectvo z Turecka môže vyriešiť problém nedostatku pracovnej sily v starnúcej EÚ. V súčasnosti žijú v štátoch západnej Európy asi 4 milióny Turkov [9]. V Nemecku napríklad žije 2,3 mil. Turkov, t. j. polovica tureckých imigrantov v Európe [13].

Aj keď možno očakávať, že priame zahraničné investície, ktoré už začali expandovať do tureckej ekonomiky a ktorých rozsah sa s prípadným blížiacim sa vstupom krajiny do EÚ bude zvyšovať, otázku nezamestnanosti čiastočne vyriešia tvorbou nových a mzdovo atraktívnejších pracovných príležitostí, než aké v súčasnosti poskytujú tureckí zamestnávateľia. Je to jeden z argumentov tureckej strany proti obmedzeniu voľného pohybu osôb tureckým občanom po vstupe Turecka do Európskej únie.

Turecko sa stáva veľmi dôležitou *tranzitnou krajinou pri preprave plynu a ropy*. Až 70 % zvýšenej spotreby ropy a plynu sa v členských štátoch EÚ bude prepravovať cez územie Turecka. Európska únia ráta s tým, že spotreba zemného plynu vzrastie zo 162 mld m³ v roku 1999 na 401 mld m³ do roku 2020; až 70 % tohto prírastku sa bude prepravovať cez územie Turecka [14]. Podobná situácia je aj s prepravou ropy. Ropovod z azerbajdžanského Baku do tureckého prístavu Cejhan má od roka 2006 prepravovať 50 mil. ton ropy ročne, čo je asi 1,2 % celosvetovej spotreby [14].

3. Náklady na rozšírenie po vstupe Turecka do Európskej únie

Ani jedno z doterajších rozšírení Európskej únie zásadne neohrozilo jej ekonomickú a finančnú rovnováhu. Turecko svojimi charakteristikami predstavuje celkom iný štát, ako boli doteraz všetky prijímané štáty Únie, a to i menej ekonomicky rozvinuté. Má však oveľa vyššiu dynamiku rastu než európske jadro. V období, keď sa Turecko má stať členom Únie, t. j. o 10 – 15 rokov, by disparita v ekonomickom rozvoji nemusela byť taká veľká ako dnes. Vstup Turecka do EÚ bude pre EÚ výzvou a nemal by pre ňu znamenať žiadne dramatické náklady. Jeho vstup by teda nemal priviesť Európsku úniu k bankrotu.

Na jednej strane je možné povoliť Turecku *prístup na jednotný trh Únie*, hoci aj v tejto oblasti by malo dôjsť k prijatiu prechodného obdobia a k niektorým obmedzeniam pre Turecko. Druhou otázkou je otvoriť Turecku *prístup k finančným zdrojom EÚ* – štrukturálnym fondom a k Európskemu poľnohospodárskemu usmerňovaciemu a záručnému fondu. Utrpeli by tak, ako pri každom rozšírení EÚ, chudobnejšie krajiny a regióny a subvencovaní poľnohospodári.

Najväčším problémom po vstupe Turecka do EÚ bude *poľnohospodárstvo*. Agrárny sektor je v Turecku silný, no zaostalý. A tam aj Turecko očakáva problémy pri vyjednávaniach. Podľa prepočtov by iba zapojenie Turecka do dnešnej spoločnej poľnohospodárskej politiky vyšlo EÚ ročne na 11,3 mld eur [12]. Obhajcovia rozšírenia Únie o Turecko však tvrdia, že o desať tokov, keď by sa Turecko malo stať členom EÚ, bude najmä spoločná poľnohospodárska politika EÚ dostatočne zreformovaná, aby ďalšie rozšírenie neznamenal kolaps jej finančného systému.

Pravicová časť politického spektra v niektorých členských štátoch EÚ, najmä v Nemecku, tvrdí, že po vstupe Turecka do EÚ sa bude musieť spoločná poľnohospodárska politická a regionálna politika zásadne reformovať. Únia nebude mať na členstvo 80-miliónového Turecka peniaze. Pre Turecko by sa mal vytvoriť plán postupného začleňovania v období 2015 – 2025 do štrukturálnych fondov a poľnohospodárskeho fondu.

Členstvo Turecka by tak v uvedených rokoch predstavovalo pre Európsku úniu náklady od 0,1 % do 0,17 % HDP [11]. Odhaduje sa, Turecko by zo spoločného rozpočtu EÚ ročne odčerpalo okolo 25 mld eur [12]. Náklady na zaostané regióny zo štrukturálnych fondov by mohli predstavovať 10 mld eur. To je príčinou odmietania vstupu Turecka do Únie najmä občanmi tých členských štátov, ktoré čerpajú štedré dotácie zo spoločného rozpočtu na spoločnú poľnohospodársku politiku, ako je napríklad Francúzsko.

Mnohé členské štáty EÚ sa obávajú aj tureckého *oceliarstva*, ktoré môže konkurovať tomuto odvetviu v EÚ. Aj keď je možné očakávať, že chránený trh EÚ bude viesť k tomu, že Turecko bude musieť znížiť svoju produkciu ocele,

aby neohrozovalo tento sektor, tak ako to Európska únia urobila pri svojom rozšírení napríklad v roku 2004.

Okrem uvedených finančných nákladov sú obavy aj z veľkého *politického vplyvu* Turecka na rozhodovanie v EÚ. Podľa súčasných pravidiel by sa Turecko stalo kľúčovým hráčom v EÚ. V roku 2015 – pri svojom vstupe do EÚ – bude mať krajina 82 miliónov obyvateľov, a preto by jej v Európskom parlamente patrilo 84 kresiel. Každý piaty poslanec by teda bol z Turecka alebo z Nemecka.

4. Predvstupové rokovania

Turecko sa zásadne odlišuje od všetkých 19 členských štátov, ktoré do dnešnej Európskej únie vstúpili po pôvodných šiestich krajinách.

Gunter Verheugen, vtedajší komisár EÚ pre rozšírenie, Európskej komisii predložil 6. októbra 2004 tri dokumenty týkajúce sa členstva Turecka v EÚ: pravidelnú hodnotiacu správu o pokroku Turecka v plnení kritérií budúceho členstva, odporúčania ohľadne začatia vyjednávaní a dosahovú štúdiu objasňujúcu politické, ekonomické a sociálne dôsledky vstupu Turecka do Únie. Táto štúdia Európskej komisie hodnotí členstvo Turecka v EÚ pozitívne. Uvádza, že členstvo Turecka v EÚ bude od začiatku výhodné pre obe strany, aj keď sa predpokladá, že výhody pre Turecko budú väčšie než pre ekonomiku štátov EÚ.

Komisia EÚ hodnotila aj politickú a ekonomickú pripravenosť Turecka na vstup do EÚ, predovšetkým stav ľudských práv a legislatívy. Z ekonomického hľadiska skúmala schopnosť Turecka prispôbiť svoj hospodársky systém konkurenčnému prostrediu v EÚ. Komisia sa domnieva, že Turecko je pripravené v týchto aspektoch začať o svojom členstve v EÚ rokovať. Na základe záverov *Správy* preto Gunter Verheugen navrhol začať rokovania o vstupe Turecka do Európskej únie. V Európskom parlamente hlasovalo za začatie predvstupových rokovaní s Tureckom 407 poslancov, 262 poslancov hlasovalo proti [1].

Predvstupové rokovania s Tureckom sa budú odlišovať od predvstupových rokovaní s predchádzajúcimi členmi EÚ. Budú trvať oveľa dlhšie a oveľa prísnejšie sa bude kontrolovať aj plnenie kritérií. Komisia okrem pozitívneho hodnotenia reformných krokov Turecka v oblasti ekonomickej i politickej zároveň odporučila mnoho poistiek. Situáciu v Turecku budú priebežne monitorovať misie a osobitné skupiny, ktoré budú sledovať dodržiavanie práv národnostných menšín, práva žien, situáciu vo väzniciach, ako aj hospodársky rast. Turecko muselo súhlasiť s formuláciou, že predvstupové rokovania môžu byť kedykoľvek prerušené alebo ukončené, pokiaľ v krajine dôjde k porušovaniu ľudských práv alebo k nedemokratickému vývoju. Turecká strana pôvodne namietala proti tomuto postoju EÚ a osobitný režim pre ňu považovala za neprijateľný. Predvstupové

rokovania by v prípade Turecka mali trvať 10 rokov. Toto obdobie Turecko pokladá za optimálne na realizáciu zmien v ekonomike i v spoločnosti a na vyne-gociovanie čo najlepších pozícií pre seba. Predvstupové rokovania by mali posilniť celé turecké hospodárstvo a pomôcť odstrániť obrovské rozdiely v ekono-mickej úrovni medzi EÚ a Tureckom.

Pravicové spektrum európskej politickej scény nevíta začatie vstupných roz-hovorov s Tureckom o jeho členstve v Únii. Šéf najsilnejšieho klubu v Európ-skom parlamente Hans Gert Pottinger sa vyjadril, že „pokiaľ Turecko vstúpi do únie, bude to iná Únia“. Rovnaký názor zastáva aj poslanec Európskeho parla-mentu Josef Zieleneck: „Únia s Tureckom nevytvorí harmonický celok. Bolo by to zlé pre Európu, aj pre Turecko.“ [11]

Zástupcovia EÚ upozornili, že začatie rokovaní o vstupe Turecka do EÚ ešte neznamená, že budú i úspešne zavŕšené. Odporcovia členstva Turecka v EÚ na-vrhujú ako jednu z možností pričlenenie Turecka k EÚ v podobe tzv. *privilego-vaného členstva* alebo *strategického partnerstva*, ktoré však Turecko zatiaľ od-mieta. Po úspešnom ukončení predvstupových rokovaní Turecko pripúšťa iba plnoprávne členstvo.

5. Politické aspekty vstupu Turecka do Európskej únie

Politické aspekty vstupu Turecka do EÚ zahŕňajú niekoľko okruhov problé-mov. Ide predovšetkým o doržiadanie demokracie a ľudských práv, dodržiavanie práv národnostných menšín, práv žien, náboženských slobôd a otázku diploma-tického uznania Cypru.

Pri hodnotení pripravenosti Turecka na predvstupové rokovania sa Európska komisia prísne pridŕžiava úlohy zhodnotiť *politickú pripravenosť, demokratické štandardy a ochranu ľudských práv*. Otázka dodržiavania ľudských práv a demo-kratických pravidiel musí byť v Turecku dobudovaná na porovnateľnú úroveň štandardov EÚ. Demokracia musí byť garantovaná stabilnými inštitúciami fun-gujúcimi na princípe deľby moci a vzájomných protiváh. Pokiaľ sa z Turecka stane demokratická krajina so stabilnými demokratickými inštitúciami, malo by byť v EÚ vítané.

Ďalším významným politickým problémom Turecka je otázka *postavenia Kur-dov* v krajine. Obyvateľstvo Turecka národnostne tvorí 85,7 % Turkov, 10,6 % Kurdov, 1,6 % Arabov [3, s. 445]. Práva Kurdov obhajuje Strana kurdských pracujúcich. Kurdi považujú začatie rokovaní o vstupe Turecka do EÚ za jediný spôsob, ako ukončiť násilie a zabezpečiť si uznanie svojej identity.

Turecko je ojedinelé svojím prevažne *moslimským charakterom*. (Nábožensky je krajina monolitná, s nevýznamnými náboženskými menšinami. K sunnitským

moslimom sa hlási 99 % obyvateľstva.) To však nič nemení na skutočnosti, že turecký štát bol založený ako sekulárna demokracia a je najlepším príkladom úspešnej koexistencie islamu a demokracie. „Politicky predstavovalo Turecko dlhé obdobie nestabilnú krajinu. Nestabilita bola vyvolávaná pôsobením mnohých organizácií, ako napríklad nelegálneho Hizballáhu, ktorý žiadal zvýšenie významu islamu v štáte. V krajine nie sú dostatočne rešpektované práva neislámskych náboženských skupín, sú dlhodobo terčom šikanovania zo strany štátu i spoločnosti. Nech už bude výsledok dnes prebiehajúceho procesu akýkoľvek, je dôležité vedieť, že Európska únia nekreslí svoje hranice podľa *stretu civilizácií* a že v prípade prístúpenia Turecka neexistujú žiadne náboženské hranice.“ [15] Európa nie je a nesmie byť kresťanským klubom a Turecko nesmie byť odmietnuté iba preto, že väčšinu obyvateľstva tvoria moslimovia. Umiernený islám, ktorý Turecko reprezentuje, by mal byť pomocou pre integráciu moslimských menšín v Európe.

V Turecku je významný vplyv *armády*, ktorá v rokoch 1960, 1971 a 1980 uskutočnila vojenské prevraty. Štátny aparát i ekonomika boli pod jej silným vplyvom. Doposiaľ je však v Turecku armáda v značnej miere garantom sekularity a demokracie. Oslabenie jej pozície vo verejnom živote by mohlo znamenať neúnosné zvýšenie úlohy islámu.

Mnohé z politických požiadaviek na vstup do EÚ Turecko už splnilo, ako napríklad: potvrdilo a znova sa zaviazalo, že je sekulárnym štátom, zrušilo trest smrti, schválilo deväť reformných súborov opatrení, ktoré okrem iného zakazujú mučenie vo väzniciach, obmedzilo vplyv armády na riadení krajiny. Európska únia požaduje aj prijatie zákona, ktorý by kontrolu armády úplne podriadil civilnej kontrole.

Kodanské kritériá, ktoré sa vzťahovali na Turecko od roka 1999, keď bolo vyhlásené za kandidátsku krajinu, bezpečnostnú problematiku nepovažujú za rovnako dôležitú ako faktory ekonomické a politické. Dnes sa *bezpečnosť* chápe v širších súvislostiach a zahŕňa i otázky ekonomické, sociálne, kultúrne a environmentálne. Bezpečnosť sa nevníma len ako vojenskopolitická záležitosť. Spojené štáty americké a Veľká Británia členstvo Turecka v EÚ podporujú, pretože je pilierom NATO v Malej Ázii a v regióne zohráva dôležitú strategickú úlohu. Prijatím Turecka sa však EÚ dostane do priameho kontaktu s priestorom, ktorý je zdrojom nepokojov a konfliktov. Najväčšou hrozbou by bolo, keby tieto nepokoje prenikli i do Únie. Susednými štátmi EÚ sa stanú krajiny ako Irán, Irak a Sýria. Európska únia sa stane súčasťou širšieho Stredného východu a členstvom Turecka v EÚ získa možnosť ovplyvňovať stabilizáciu regiónu.

Z politických kritérií Turecko odmieta jeden z požadovaných ústupkov, a to *diplomatické uznanie Cypru*. Turecko uznáva iba Cyperskú tureckú republiku,

ktorú však od roku 1975 neuznal žiaden iný štát. Cyperskú republiku, ktorá je členom EÚ, Turecko neuznáva. Na medzinárodnom fóre zastupuje však ostrov Cyprus iba cyperskogrécka vláda, ktorá kontroluje dve tretiny územia ostrova. Referendum o znovuzjednotení Cypru pred jeho vstupom do EÚ stroskotalo na neochote cyperských Grékov prijať mierový plán OSN o znovuzjednotení ostrova. Turecká vláda odporúčila cyperským Turkom hlasovať v referende za znovuzjednotenie krajiny a za spoločný vstup do EÚ. Podľa vyjadrenia Kofiho Annana je OSN pripravená znova pôsobiť ako sprostredkovateľ pri riešení cyperskej otázky.

Pred začiatkom predvstupových rozhovorov muselo Turecko prisľúbiť, že rozšíri colnú úniu na všetkých desať nových členských štátov Únie, t. j. aj na Cyprus. Turecký premiér Erdogan odmietal prijať jasný záväzok nepriameho uznania Cypru, ktorý je od 1. 5. 2004 členským štátom Európskej únie. Po zdĺhavých rokovaníach so zástupcami Turecka, Grécka a Cypru sa našla kompromisná dohoda, ktorej výsledkom je skutočnosť, že Turecko ešte pred začatím vyjednávania podpíše s Európskou úniou tzv. *Ankarský protokol*, ktorým sa jeho spolupráca v colnej oblasti rozšíri na desať nových členských štátov, t. j. i na Cyprus. Rozšírenie colnej únie nemusí pritom vstúpiť do platnosti. Cyprus k tomuto rozhodnutiu vydal vyhlásenie, že pri vyjednávaniach bude mať rovnoprávne postavenie ako každý iný člen. Turecko tento krok nepovažuje za adekvátny diplomatickému uznaniu Cypru. Naopak Turecko pokladá za nespravodlivé, že EÚ prijala grécku časť Cypru za členský štát. Turecko získalo odklad na uznanie Cyperskej republiky do 3. októbra 2005, keď sa majú oficiálne začať predvstupové rokovania.

Záver

Vstup Turecka do Európskej únie názorovo rozdeľuje politikov i obyvateľov jej členských štátov. Podľa názoru Josepa Borella, predsedu Európskeho parlamentu, otázka Turecka Európanov rozdeľuje a tí sa pýtajú, kde vlastne ležia geografické, historické a politické hranice európskeho kontinentu. Už začiatkom 60. rokov dvadsiateho storočia však Walter Hallstein zopakoval, že „Turecko, do Európy patrí“ [16]. Vzhľadom na geopolitické postavenie Turecka, jeho náboženské tradície a ekonomický vývoj predstavuje jeho vstup do EÚ pre obe strany veľké výzvy, a zároveň obrovské príležitosti. Väčšinu argumentov proti členstvu Turecka v EÚ – nekontrolovaný pohyb pracovnej sily smerom do členských štátov dnešnej EÚ, neúnosné odčerpávanie finančných prostriedkov zo spoločného rozpočtu, nedostatok demokracie v Turecku – možno spochybniť. Záujem Európskej únie o členstvo Turecka je založený na predpoklade, že v čase jeho

vstupu do Únie pôjde o politicky a hospodársky stabilný štát, reformy realizované v krajine môžu byť príkladom pre iné moslimské štáty, pokojne by sa vyriešila otázka rozdeleného Cypru, zvýšila by sa vojenská kapacita Európskej únie. Žiadny zo súčasných problémov by sa nemal pokladať za neprekonateľnú prekážku tureckého členstva v EÚ. Turecko sa vždy identifikovalo ako európsky štát a tak ho uznával aj zvyšok Európy. Ekonomické výhody budú pre obe strany nesporné. Turecko je členom mnohých európskych organizácií a inštitúcií.

Napriek skutočnosti, že rozšírenie Európskej únie o Turecko je predmetom stretu mnohých názorových skupín a že v prípade Turecka ide o krajinu geograficky i civilizačne viac ázijskú než európsku, možno očakávať, že vzhľadom na výhody, ktoré toto rozšírenie prinesie obom zúčastneným stranám, prístupový proces po splnení všetkých kritérií povedie k riadnemu členstvu Turecka v Európskej únii.

Netreba súčasne ignorovať skutočnosť, že prijatie Turecka do Európskej únie zásadne zmení tvár tejto integrujúcej sa inštitúcie, aj keď „Európu treba vidieť ako zväzok založený na univerzálnych hodnotách, ku ktorým patrí demokracia, vláda práva a úcta k ľudským právam a základným slobodám. To sú meradlá pristúpenia Turecka k Európskej únii“ [15]. Napriek tomu sa mnohí politici domnievajú, že ukončenie rokovaní o vstupe Turecka do EÚ nemusí znamenať jeho vstup do Únie. Pred Tureckom sa otvorila dlhá cesta, ktorá ho o 10 – 15 rokov zrejme privedie do Európskej únie. Predvstupové rozhovory sa po splnení podmienok Tureckom začnú 3. októbra 2005. Ako sme už uviedli, ak by sa však Turecko dopustilo trvalého a vážneho porušovania zásad slobody, demokracie a ľudských práv, Európska komisia odporučí pozastavenie týchto rokovaní.

Rozšírenie Európskej únie o Turecko, krajinu s neštandardnými charakteristikami v porovnaní s dnešnými členskými štátmi, bude vyžadovať bezpochyby ďalšie teoretické skúmanie prehlbovania integrácie v Európe a jej ekonomicko-sociálne následky.

Literatúra

- [1] Poslanci dali Ankare zelenú. Pravda, 16. 12. 2004.
- [2] GAMBLIN, A.: Images du monde. Paris: SEDES 2003.
- [3] Kolektív: Lexikon zemí 2003. Praha: Fortuna Print 2003.
- [4] LAVIČKA, V.: Turecká ekonomika, zmítaná krízí, musí spoléhať na menový fond. Hospodárské noviny, 1. 8. 2002.
- [5] MOSTÝN, M.: Turecko letos ďalej privatizuje. Hospodárské noviny, 28. 2. 2000.
- [6] NĚMEC, P.: Turecký vývoz: televízory, auta a chudoba. Hospodárské noviny, 7. 10. 2004.
- [7] Turci rozšírenie spomalia. Pravda, 6. 10. 2004.
- [8] NĚMEC, P.: Turecká ekonomika je dnes príbehom o úspechu. Hospodárské noviny, 7. 10. 2004.
- [9] HOLECOVÁ, S. – FRIDRICH, M.: Ano Turkům přijde politiky draho. Hospodárské noviny, 17. 12. 2004.

- [10] NĚMEC, P.: Turecko otevírá unii dveře do Asie. Hospodářské noviny, 20. 12. 2004.
- [11] FRIDRICH, M.: Evropská unie zamíří až do Asie. Hospodářské noviny, 7. 10. 2004.
- [12] KLEKNEROVÁ, Z.: Turecko: velmoc unie, či otloukánek? Hospodářské noviny, 16. 12. 2004.
- [13] NOVÁK, M.: Konflikt s kurdskými radikály opět ožívá. Hospodářské noviny, 6. 10. 2004.
- [14] Země je pro unii nezbytná kvůli tranzitu ropy a plynu. Hospodářské noviny, 15. 12. 2004.
- [15] BORELL, J.: Turecko a unie: střet civilizací, anebo spojení? Hospodářské noviny, 22. 12. 2004.
- [16] AHTISAARI, M. – ROCARD, M. – ROHAN, M.: Turecké závazky Evropské unie. Hospodářské noviny, 14. 12. 2004.
- [17] TOMKOVÁ, B.: Vývoj vztahov medzi Tureckom a Európskou úniou. In: Medzinárodné vzťahy 2004. [Zborník z vedeckej konferencie.] Bratislava: Vydavateľstvo EKONÓM 2004.
- [18] TURANSKÝ, M.: Turecko v EÚ – koniec Európy? Euroreport, 11, 2004.
- [19] VOLNER, Š.: Turecko a Európska únia: geopolitický a civilizačný pohľad. Zahraničná politika, 2005, č. 3.
- [20] WEISS, P.: Čo s Tureckom ? Euroreport, 11, 2004.
- [21] www.imf.org.
- [22] www.wto.org.
- [23] www.europe.org.